(บทความวิจัย)

การพัฒนาภาคเกษตรและกฎหมายของประเทศไทยเพื่อรองรับหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบเกษตรและอาหารแห่งสหประชาชาติ

The Development of Agriculture and the Law of Thailand to Support the Principles for Responsible Investment in Agricultural and Food Systems of the United Nations.

สุจิตรา รอดสมบุญ

Sujitta Rodsomboon

สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี 11120

School of Agriculture and Cooperatives, Sukhothai Thammathirat Open University, Pakkret, Nonthaburi 11120

Corresponding author: rodsomboon@yahoo.com

บทคัดย่อ

การพัฒนาภาคเกษตรและกฎหมายของประเทศไทยเพื่อรองรับ “หลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบเกษตรและอาหารแห่งสหประชาชาติ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสอดคล้องระหว่างกฎหมายกับหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบเกษตรและอาหารแห่งสหประชาชาติ และเพื่อเสนอการพัฒนาภาคเกษตรและกฎหมายของประเทศไทยเพื่อรองรับหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบเกษตร วิธีการศึกษาโดยรวบรวมกฎหมายที่เกี่ยวกับการลงทุนด้านเกษตรและระบบอาหาร วิเคราะห์ SWOT และ TOWS จากนั้นนำทุกองค์ประกอบมาศึกษาร่วมกันเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะการพัฒนาภาคเกษตรและกฎหมายของประเทศไทยเพื่อรองรับหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบการเกษตรและอาหารแห่งสหประชาชาติ ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาและกลยุทธ์ของภาคเกษตรมีมิติต่างๆ เช่น **การส่งเสริมการลงทุนในต่างประเทศ การลงทุนและการร่วมทุนกับต่างประเทศ การพัฒนาภาคเกษตรเน้นอาหารปลอดภัย การส่งเสริมผู้ประกอบการรายย่อย การทบทวนการใช้กฎหมาย การพัฒนาระบบตรวจสอบย้อนกลับสินค้าเกษตรตามมาตรฐานสากล การจัดการด้านแรงงาน การสร้างความเข้มแข็งของผู้ประกอบการรายเล็ก ความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชน และการสร้างความเข้มแข็งให้เกษตรกร** เมื่อนำมาศึกษาร่วมกับหลักการ RAI และกฎหมายของประเทศไทยจะช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารและหลักการทำการเกษตรที่ยั่งยืน ข้อเสนอแนะที่นำไปใช้ในการพัฒนาภาคเกษตรและกฎหมายของประเทศไทยให้สอดคล้องกับหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบการเกษตรและอาหาร ประกอบด้วย ด้านกฎหมายในการรองรับนักลงทุนต่างชาติ ด้านการพัฒนาภาคเกษตร ด้านเกษตรกรและผู้ประกอบการรายย่อย

คำสำคัญ: การพัฒนาเกษตร กฎหมายของประเทศไทย หลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบเกษตรและอาหาร

Abstract

The development of agriculture and the law of Thailand to support the "Principles for Responsible Investment in Agricultural and Food Systems of the United Nations; RAI", the objectives are to study the consistency between the laws and the principles for responsible investment in agricultural and food systems of the United Nations and to recommendations on the development of agriculture and the law of Thailand to support the principles for responsible investment in agricultural and food systems. The methodology is to collect the laws related to agricultural investment and food systems, analyst SWOT, TOWS and study all components to contribute the development of agriculture and the law of Thailand to support the principles for responsible investment in agricultural and food systems of the United Nations. The results demonstrate that problems and strategies of the agricultural sector have various dimensions, such as promoting foreign investment, investment and joint venture with foreign countries, agricultural development focuses on food safety, promoting small entrepreneurs, legal review, development of agricultural product traceability systems according to international standards, labor management, strengthening small entrepreneurs, public-private partnership and strengthening the farmers. When combined with the RAI principles and the laws of Thailand, it will support strengthen food security and sustainable agriculture. The recommendations apply to the development of agriculture and the law of Thailand to support the principles for responsible investment in agricultural and food systems consisting of legal aspects to support foreign investors, agricultural development, farmers and small entrepreneurs.

Keywords: Agricultural development, The law of Thailand, The responsible investment in agriculture and food systems

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

องค์การเกษตรและอาหารแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations; FAO) กำหนดมาตรการ **"หลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบเกษตรและอาหาร (Principles for Responsible Investment in Agriculture and Food Systems; RAI)"** ซึ่งเป็นแนวทางในการลงทุนอย่างรับผิดชอบต่อสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยในหลักการ RAI ประกอบด้วยหลัก 10 ข้อคือ (1) สนับสนุนให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารและโภชนาการ (2) สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและเท่าเทียมกัน และการขจัดความยากจน (3) ส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศและเพิ่มบทบาทให้สตรี (4) การมีส่วนร่วมและเพิ่มบทบาทของเยาวชน (5) เคารพต่อการ

ครอบครองที่ดิน การทำประมง และการทำป่าไม้ และการเข้าถึงแหล่งน้ำ (6) อนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เพิ่มความสมดุล และลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (7) เคารพมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และสนับสนุนความหลากหลายและนวัตกรรม (8) ส่งเสริมการทำเกษตรและระบบอาหารที่ดีและปลอดภัยต่อสุขภาพ (9) ผนวกรวมโครงสร้างธรรมาภิบาล กระบวนการบริหารจัดการ และกลไกรับเรื่องร้องเรียนที่โปร่งใส และ (10) การประเมินและแก้ไขผลกระทบ และส่งเสริมให้มีความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งในปัจจุบันหลักการ RAI ยังไม่ได้บรรจุเป็นหลักการบังคับแต่ยังคงเป็นหลักการตามความสมัครใจของประเทศหรือผู้ลงทุนที่จะนำไปปรับใช้ โดย FAO เชื่อว่าหลักการนี้จะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างเสริมความมั่นคงอาหารและโภชนาการ รวมทั้งสนับสนุนกระบวนการบรรลุถึงสิทธิในการได้รับอาหารที่เพียงพอตามบริบทความมั่นคงอาหารของประเทศ (FAO, 2014)

ประเทศไทยได้มีการหารือ “การลงทุนที่รับผิดชอบในสาขาเกษตร: เส้นทางของไทย” ในปี พ.ศ.2553 (ศูนย์บริการข้อมูลเศรษฐกิจระหว่างประเทศ, 2557) พบว่า หลักการการลงทุนอย่างมีความรับผิดชอบเป็นหลักการที่ควรแก่การสนับสนุนเนื่องจากมีความสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหาร แต่การลงทุนของต่างชาติในสาขาเกษตร เกษตรกรยังคงจะไม่ได้รับประโยชน์เต็มที่และยังไม่มีแนวปฏิบัติ (guideline) ที่จะสามารถสร้างความชอบธรรมและก่อให้เกิดประโยชน์แท้จริง โดยเฉพาะปัญหาการแย่งชิงที่ดิน (land grabbing) และการทำการเกษตรแบบมีสัญญา (contract farming)

เมื่อพิจารณากฎหมายของประเทศไทยพบว่า หลักการ RAI ได้มีการบัญญัติไว้เป็นหลักกฎหมายในหลายฉบับและในหลายหน่วยงานซึ่งเป็นการดีที่จะช่วยเสริมสร้างความมั่นคงหลักการทำการเกษตรที่ยั่งยืนและควรแก่การสนับสนุนเนื่องจากมีความสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหาร อย่างไรก็ตาม ในประเด็นการลงทุนของต่างชาติในสาขาเกษตรตามข้อกฎหมายต่างๆ ที่สอดคล้องกับหลักการ RAI ยังต้องนำมาพิจารณาผนวกรวมกับการพัฒนาการเกษตรเพื่อให้สอดรับกับการแก้ปัญหาการเกษตรของประเทศไทยและให้มีทิศทางการพัฒนาไปในแนวเดียวกัน ดังนั้น ความสอดคล้องระหว่างกฎหมายไทยกับหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบเกษตรและอาหารโดยเฉพาะนักลงทุนต่างชาติที่จะเข้ามาลงทุน ยังไม่เคยมีการศึกษา ทำให้ผู้ศึกษาสนใจเพื่อให้ข้อเสนอแนะการพัฒนาเกษตรและกฎหมายของประเทศไทยเพื่อรองรับหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบเกษตรและอาหารแห่งสหประชาชาติ

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาความสอดคล้องระหว่างกฎหมายกับหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบเกษตรและอาหารแห่งสหประชาชาติ

2. เพื่อเสนอแนะการพัฒนาภาคเกษตรและกฎหมายของประเทศไทยเพื่อรองรับหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบเกษตรและอาหารแห่งสหประชาชาติ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชี้ให้เห็นประเด็นกฎหมายกับหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบเกษตรและอาหารเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางในการนำไปปฏิบัติ

2. หน่วยงานภาคเกษตรนำข้อเสนอแนะไปใช้ในการพัฒนาเกษตรเพื่อให้สอดคล้องกับกฎหมายและหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบเกษตรและอาหาร

แนวคิด

หลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบเกษตรและอาหาร (RAI) ขององค์การเกษตรและอาหารแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้ตระหนักถึงพฤติกรรมทั้งจากประเทศผู้ที่เข้าไปลงทุน และประเทศที่ได้รับการลงทุนที่มีการลงทุนทางด้านเกษตรและระบบอาหารอย่างไม่มีความรับผิดชอบที่เกิดขึ้น ดังนั้น FAO จึงได้ออกหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบเกษตรและอาหาร หลักการ RAI ครอบคลุมกิจกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องในกระบวนการผลิต การแปรรูป การตลาด การค้าปลีก การบริโภค ลักษณะและขอบเขตที่สำคัญของ RAI คือ เป็นหลักการแบบสมัครใจ และไม่มีข้อผูกพันทางกฎหมาย ทั้งนี้ ไม่มีส่วนหนึ่งส่วนใดของหลักการที่จะนำไปตีความเป็นข้อจำกัดหรือข้อกีดขวางพันธกรณีทางกฎหมายที่รัฐต้องปฏิบัติตามภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศ และควรได้รับการตีความและนำไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับระบบกฎหมายและขนบประเพณีของแต่ละประเทศ โดยหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบทางการเกษตรและระบบอาหารประกอบไปด้วย 10 หลักการ ดังนี้

หลักการข้อที่ 1 (P1): มีส่วนร่วมต่อความมั่นคงอาหารและโภชนาการ สนับสนุนข้อผูกพันของรัฐในเรื่องสนับสนุนการยอมรับสิทธิในการได้รับอาหารอย่างเพียงพอเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ตามบริบทของความมั่นคงด้านอาหารในระดับชาติ และสนับสนุนให้กลุ่มผู้ใช้งานที่เป็นเป้าหมายทุกกลุ่มมีความรับผิดชอบต่อการเคารพสิทธิมนุษยชน การลงทุนภาคการเกษตรและระบบอาหารอย่างรับผิดชอบจะสนับสนุนให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารและโภชนาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับกลุ่มที่มีความ

เปราะบางมากที่สุดทั้งในระดับครัวเรือน ระดับท้องถิ่น ระดับชาติ ระดับภูมิภาค หรือระดับโลก และช่วยขจัดความยากจน

หลักการข้อที่ 2 (P2): มีส่วนร่วมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและเท่าเทียมกันและการขจัดความยากจน สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและเท่าเทียมกัน และการขจัดความยากจน

หลักการข้อที่ 3 (P3): ส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศและสร้างบทบาทให้สตรี

หลักการข้อที่ 4 (P4): มีส่วนร่วมและสร้างบทบาทให้เยาวชน สนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมและเพิ่มบทบาทของเยาวชน

หลักการข้อที่ 5 (P5): เคารพต่อการครอบครองที่ดิน การทำประมง และการทำป่าไม้ และเข้าถึงแหล่งน้ำ สนับสนุนให้มีการเคารพสิทธิในการครอบครองที่ดิน การทำประมง และการทำป่าไม้ที่ชอบด้วยกฎหมาย รวมไปถึงน้ำที่มีอยู่เดิมและศักยภาพในการใช้ประโยชน์

หลักการข้อที่ 6 (P6): อนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เพิ่มความยืดหยุ่น และลดความเสี่ยงต่อภัยพิบัติ สนับสนุนให้เกิดการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เพิ่มความสมดุล และลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ

หลักการข้อที่ 7 (P7): เคารพมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และสนับสนุนความหลากหลายทางชีวภาพและนวัตกรรม

หลักการข้อที่ 8 (P8): ส่งเสริมการเกษตรและระบบอาหารที่ปลอดภัยและดีต่อสุขภาพ

หลักการข้อที่ 9 (P9): ผนวกรวมโครงสร้างธรรมาภิบาล กระบวนการบริหารจัดการ และกลไกรับเรื่องร้องเรียนที่ทั่วถึงและโปร่งใส ควรปฏิบัติตามกฎหมายในประเทศและนโยบายสาธารณะ

หลักการข้อที่ 10 (P10): เข้าถึงและมุ่งเน้นผลกระทบ และส่งเสริมให้มีความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติหน้าที่ ประกอบด้วยกลไกในการประเมินและแก้ไขผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เคารพสิทธิมนุษยชน และส่งเสริมให้มีความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละคนที่มีต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด

โดยหลักการของ RAI นี้ กล่าวถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้ได้รับผลประโยชน์ และผู้ได้รับผลกระทบจากการลงทุนในภาคการเกษตรและระบบอาหาร ประกอบด้วย 1) รัฐ 2) องค์การระหว่างประเทศและองค์การระดับภูมิภาค 3) สถาบันการเงิน ผู้บริจาค มูลนิธิและกองทุน 4) องค์การวิจัย มหาวิทยาลัย และองค์การส่งเสริมการเกษตร 5) ผู้ประกอบการรายย่อยและองค์กรของผู้ประกอบการรายย่อย 6) กลุ่มธุรกิจ รวมถึงเกษตรกร 7) องค์การทางสังคม 8) แรงงานและองค์การที่เกี่ยวข้อง 9) ชุมชน และ 10) องค์การผู้บริโภค

วิธีดำเนินการศึกษา

1. การศึกษาความสอดคล้องระหว่างกฎหมายไทยกับหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบเกษตรและอาหารแห่งสหประชาชาติ โดยรวบรวมกฎหมายที่เกี่ยวกับการลงทุนด้านเกษตรและระบบอาหาร การวิเคราะห์ SWOT และ TOWS ภาคเกษตร จะได้กลยุทธ์เพื่อนำองค์ประกอบทั้งหมดมาศึกษาร่วมกัน

2. การศึกษาจากข้อ 1 นำไปสู่ข้อเสนอแนะการพัฒนาเกษตรและกฎหมายของประเทศไทยเพื่อรองรับมาตรการหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบการเกษตรและอาหารแห่งสหประชาชาติ

ผลการศึกษา

1. สถานการณ์ของนักลงทุนต่างชาติในไทย

จากข้อมูลของกรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ ชี้ให้เห็นว่ามูลค่าการลงทุนในภาคเกษตรของนักลงทุนต่างชาติแต่ละประเทศที่เข้ามาลงทุนในประเทศไทยเรียงตามลำดับที่รัฐควรให้ความสนใจซึ่งจะเกี่ยวข้องกับกฎหมายไทยและหลักการ RAI เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเกษตรในอนาคตที่ต้องคำนึงบทบาทของนักลงทุนต่างชาติ พบว่าในปี พ.ศ.2561 มีนิติบุคคลจากต่างชาติที่เข้ามาลงทุนในประเทศไทยสาขาเกษตรกรรม ป่าไม้ และการประมง จำนวน 353 ราย มีมูลค่าการลงทุนประมาณ 3,131 ล้านบาท โดยประเทศที่เข้ามาลงทุนมากที่สุด คือ ประเทศจีน จำนวน 67 ราย มูลค่าการลงทุน 1,066.07 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 34 รองลงมา คือ ประเทศญี่ปุ่น และเนเธอร์แลนด์ มูลค่า 575.45 และ 301.23 ล้านบาท ตามลำดับ (ภาพที่ 1)

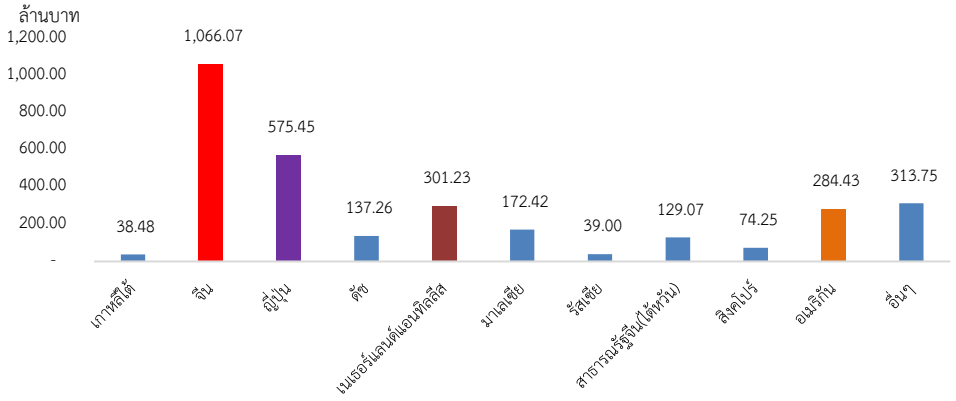

ภาพที่ 1 จำนวนนิติบุคคลต่างชาติที่ลงทุนในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2561

ที่มา: กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์. (2562a).

เมื่อพิจารณาในส่วนของประเภทกิจการที่ต่างชาติเข้ามาลงทุนซึ่งจะทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนในแต่ละสาขาเกษตรที่สามารถนำไปวางแนวทางการพัฒนาพบว่า ประเภทกิจการที่ต่างชาติเข้ามาลงทุนมากที่สุดในสาขาเกษตรคือ การเพาะปลูกพืช คิดเป็นร้อยละ 58 ของมูลค่าการลงทุนจากต่างประเทศในสาขาเกษตรกรรม รองลงมาคือ การลงทุนในสาขาปศุสัตว์ คิดเป็นร้อยละ 21 ถัดมาเป็นสาขาประมงและป่าไม้ โดยคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 20 และ 1 ตามลำดับ (ภาพที่ 2)

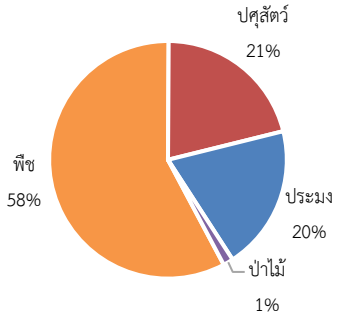

ภาพที่ 2 สัดส่วนการลงทุนจากต่างประเทศในสาขาเกษตรกรรมของไทย ปี พ.ศ. 2562

ที่มา: กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์. (2562b).

2. หลักการ RAI กับกฎหมายประเทศไทย

จากการรวบรวมกฎหมายทั้งหมดของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตร โดยนำมาจัดกลุ่มตามความสอดคล้องกับหลักการ RAI ทั้ง 10 หลักการ เพื่อให้เห็นประเด็นปัญหาของกฎหมายที่ยังไม่ชัดเจน ตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 กฎหมายของไทยที่สอดคล้องกับหลักการ RAI

หลักการ RAI	กฎหมายที่เกี่ยวข้อง
หลักการข้อที่ 1 สนับสนุนให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารและโภชนาการ	- กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุน - กฎหมายว่าด้วยการประมง - กฎหมายว่าด้วยการควบคุมการฆ่าสัตว์เพื่อจำหน่ายเนื้อสัตว์ - กฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม - กฎหมายว่าด้วยมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม - กฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย - กฎหมายว่าด้วยมาตรฐานสินค้าขาออก - กฎหมายว่าด้วยการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย - กฎหมายว่าด้วยอ้อยและน้ำตาลทราย - กฎหมายว่าด้วยสมาคมการค้า

ตารางที่ 1 ต่อ

หลักการ RAI	กฎหมายที่เกี่ยวข้อง
	- กฎหมายว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ - กฎหมายว่าด้วยการส่งออกสินค้าเกษตรไปนอกและการนำเข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งสินค้า
หลักการข้อที่ 2 สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและเท่าเทียมกัน และการขจัดความยากจน	- กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุน - กฎหมายว่าด้วยการประมง - กฎหมายว่าด้วยการสหกรณ์ - กฎหมายว่าด้วยกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร - กฎหมายว่าด้วยธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย - กฎหมายว่าด้วยอ้อยและน้ำตาลทราย - กฎหมายว่าด้วยการสงวนป่า - กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการพัฒนาฝีมือแรงงาน - กฎหมายว่าด้วยแรงงานทางทะเล - กฎหมายว่าด้วยความปลอดภัย อาชีวอนามัยและสภาพแวดล้อมในการทำงาน - กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน - กฎหมายว่าด้วยการประกันสังคม - กฎหมายว่าด้วยการทำงานของคนต่างด้าว - กฎหมายว่าด้วยการซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้า - กฎหมายว่าด้วยการแข่งขันทางการค้า
หลักการข้อที่ 3 ส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศและเพิ่มบทบาทสตรี	- กฎหมายว่าด้วยความเท่าเทียมระหว่างเพศ - กฎหมายว่าด้วยแรงงานทางทะเล - กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน
หลักการข้อที่ 4 การมีส่วนร่วมและเพิ่มบทบาทเยาวชน	- กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน - ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ตารางที่ 1 ต่อ

หลักการ RAI	กฎหมายที่เกี่ยวข้อง
หลักการข้อที่ 5 เคารพต่อการครอบครองที่ดิน การทำประมงและการทำป่าไม้ และการเข้าถึงแหล่งน้ำ	- กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุน - กฎหมายว่าด้วยการประมง - กฎหมายว่าด้วยการจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ - กฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม - กฎหมายว่าด้วยการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม - กฎหมายว่าด้วยการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย - กฎหมายว่าด้วยการจัดสรรที่ดิน - กฎหมายว่าด้วยภาษีบำรุงท้องที่ - ประมวลกฎหมายที่ดิน - กฎหมายว่าด้วยป่าไม้ - กฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติ - กฎหมายว่าด้วยน้ำบาดาล - ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
หลักการข้อที่ 6 อนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เพิ่มความสมดุล และลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ	- กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุน - กฎหมายว่าด้วยการประมง - กฎหมายว่าด้วยพันธุ์พืช - กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืช - กฎหมายว่าด้วยโรงงาน - กฎหมายว่าด้วยวัตถุอันตราย - กฎหมายว่าด้วยการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว - กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ - กฎหมายว่าด้วยน้ำบาดาล - กฎหมายว่าด้วยการสงวนป่า - กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ - กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง - กฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติ - กฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งองค์การจัดการน้ำเสีย - กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงาน - กฎหมายว่าด้วยการประกอบกิจการพลังงาน

ตารางที่ 1 ต่อ

หลักการ RAI	กฎหมายที่เกี่ยวข้อง
หลักการข้อที่ 7 เคารพมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นและสนับสนุนความหลากหลายและนวัตกรรม	- กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุน - กฎหมายว่าด้วยการบำรุงพันธุ์สัตว์ - กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืช - กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค - กฎหมายว่าด้วยการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว - กฎหมายว่าด้วยวัฒนธรรมแห่งชาติ - กฎหมายว่าด้วยวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ - กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมวิชาชีพวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี - กฎหมายว่าด้วยการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
หลักการข้อที่ 8 ส่งเสริมการทำเกษตรและระบบอาหารที่ดีและปลอดภัยต่อสุขภาพ	- กฎหมายว่าด้วยการประมง - กฎหมายว่าด้วยการป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ - กฎหมายว่าด้วยการควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ - กฎหมายว่าด้วยการควบคุมการฆ่าสัตว์และจำหน่ายเนื้อสัตว์ - กฎหมายว่าด้วยโรคระบาดสัตว์ - กฎหมายว่าด้วยการกักพืช - กฎหมายว่าด้วยมาตรฐานสินค้าเกษตร - กฎหมายว่าด้วยกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร - กฎหมายว่าด้วยเชื้อโรคและพิษจากสัตว์ - กฎหมายว่าด้วยวัตถุอันตราย - กฎหมายว่าด้วยคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ - กฎหมายว่าด้วยเครื่องหมายการค้า - กฎหมายว่าด้วยอาหาร - กฎหมายว่าด้วยอ้อยและน้ำตาลทราย - กฎหมายว่าด้วยการมาตรฐานแห่งชาติ - กฎหมายว่าด้วยคลังสินค้า ไซโล และห้องเย็น - กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค - กฎหมายว่าด้วยการขายตรงและตลาดแบบขายตรง - กฎหมายว่าด้วยการควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

ตารางที่ 1 ต่อ

หลักการ RAI	กฎหมายที่เกี่ยวข้อง
	- กฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุข - กฎหมายว่าด้วยโรคติดต่อ
หลักการข้อที่ 9 ผนวกรวมโครงการธรรมาภิบาล กระบวนการบริหารจัดการ และกลไกร้องเรียนที่โปร่งใส	- กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุน - กฎหมายว่าด้วยการอำนวยความสะดวกในการพิจารณาอนุญาตของทางราชการ - กฎหมายว่าด้วยการขายตรงและตลาดแบบตรง - กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน - กฎหมายว่าด้วยมาตราชั่งตวงวัด - ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ - กฎหมายว่าด้วยความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย - กฎหมายว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ - กฎหมายลิขสิทธิ์
หลักการข้อที่ 10 เข้าถึงและมุ่งเน้นผลกระทบ และส่งเสริมให้มีความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติหน้าที่	- กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุน - กฎหมายว่าด้วยการประมง - กฎหมายว่าด้วยการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม - กฎหมายว่าด้วยวัตถุอันตราย - กฎหมายว่าด้วยแรงงานทางทะเล - กฎหมายว่าด้วยความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย - กฎหมายว่าด้วยความลับทางการค้า - กฎหมายว่าด้วยน้ำบาดาล - กฎหมายว่าด้วยป่าไม้ - กฎหมายว่าด้วยการควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

ที่มา: ข้อมูลจากการศึกษา. (2562).

จากการศึกษาหลักการ RAI ที่มีสอดแทรกอยู่ในหลายๆ ตัวกฎหมายของประเทศไทยหลายฉบับ ทำให้สามารถมองประเด็นทางกฎมายได้ ดังนี้

1) จากการรวบรวมข้อมูลทางกฎหมายพบว่า หลักการ RAI ได้มีการบัญญัติไว้เป็นหลักกฎหมายในหลายฉบับซึ่งเป็นการดีที่จะช่วยคงหลักการและเสริมสร้างความมั่นคงหลักการทำการเกษตรที่ยั่งยืน ยกตัวอย่าง การมีกรอบกฎหมายด้านพืช ด้านประมง ด้านปศุสัตว์ ด้านชลประทาน ด้านที่ดิน ด้านปัจจัยการผลิต ด้านเศรษฐกิจและสถาบันการเกษตร ด้านมาตรฐานเกษตร

ด้านอุตสาหกรรมเกษตร ด้านแรงงาน ด้านสิทธิความเท่าเทียม ด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ซึ่งกฎหมายในแต่ละด้านนอกจากจะกำกับแต่ละด้านแล้วจะมีการร่วมสร้างโครงสร้างเชื่อมโยงทางกฎหมายอันสอดคล้องกับหลักการ RAI ทว่าในการใช้กฎหมายหลากหลายฉบับเพื่อกำกับดูแลหลากหลายด้านก็อาจจะทำให้เกิดอุปสรรคต่อ RAI ด้วยเช่นเดียวกัน เช่น ในขณะที่จะต้องเสริมสร้างระบบอุตสาหกรรมทางการเกษตรให้เติบโตตามเป้าประสงค์ของการดำเนินอุตสาหกรรมโดยมุ่งเน้นการขยายตัวของอุตสาหกรรมผ่านการเพิ่มการลงทุนโดยการสนับสนุนของสำนักคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนและกระทรวงอุตสาหกรรม แต่ก็ต้องคำนึงถึงข้อกังวลทางสิ่งแวดล้อม จึงต้องมีการปรับใช้กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ในการที่มีกฎหมายสองด้านการทำอุตสาหกรรมการเกษตรดังที่ยกตัวอย่าง อาจส่งผลให้เกิดอุปสรรคต่อการคงหลักการ RAI ในเชิงกฎหมายภายในของประเทศไทยได้

2) หน่วยงานที่มีอำนาจตามกฎหมายกับ RAI จากการที่มีกฎหมายหลากหลายฉบับที่มีข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับ RAI ทำให้เกิดการสร้างกรอบอำนาจในการดำเนินการทางกฎหมายที่หลากหลายเช่นกัน ซึ่งในมุมมองหนึ่งอาจจะเป็นการดีที่มีหลากหลายหน่วยงานที่จะร่วมกันปรับใช้กฎหมายเพื่อให้มีการคงหลักการของ RAI ในประเทศไทย เช่น สำนักงานส่งเสริมการลงทุนก็จะพยายามใช้อำนาจตาม พ.ร.บ.ส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. 2520 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพ.ร.บ.ส่งเสริมการลงทุน (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2560 ในการสนับสนุนการทำอุตสาหกรรมเกษตรที่เน้นการลงทุนในพื้นที่ต้องการการพัฒนาหรือขาดการลงทุน รวมถึงสนับสนุนให้การสร้างมูลค่าเพิ่มของภาคเกษตรเพื่อสนับสนุนการดำเนินการเติบโตของภาคเกษตร ในทางเดียวกันกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ก็สามารถใช้อำนาจตาม พ.ร.บ.ส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรพันธะสัญญา พ.ศ. 2560 เพื่อให้เกษตรกรได้เข้าร่วมทำสัญญากับธุรกิจรายใหญ่ที่ดำเนินการลงทุนในอุตสาหกรรมเกษตร อันนำไปสู่การเท่าเทียมกันในการดำเนินการสัญญาการทำเกษตรและสร้างการกระจายรายได้ในการทำการเกษตร ทว่าในทางปฏิบัติการมีกฎหมายที่ให้อำนาจในการกำกับต่อหลากหลายหน่วยงานอาจสร้างอุปสรรคต่อการดำเนินการทางการเกษตรเพื่อความยั่งยืน เช่น กรณีที่จะต้องมีการขออนุญาตเลี้ยงสัตว์หรือขายสัตว์ทางการเกษตรที่อยู่ภายใต้การกำกับของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ การขออนุญาตโดยเกษตรกรรายย่อยหรือรายเล็กอาจไม่ได้รับโดยง่ายเมื่อเทียบกับธุรกิจหรือกิจการเกษตรขนาดใหญ่ที่ได้รับส่งเสริมการลงทุน รวมถึงการมีกฎระเบียบที่ให้อำนาจในการใช้กำกับต่อหน่วยงานที่หลากหลายอาจสร้างให้เกิดการขาดความเข้าใจในตัวกฎหมายหรือการขาดการตระหนักถึงการมีของกฎหมาย การที่แต่ละหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายเพื่อรักษา RAI จึงอาจเป็นการสร้างอุปสรรคต่อการสร้าง RAI

เนื่องจากการบังคับใช้กฎหมายตั้งอยู่บนฐานของความไม่รู้หรือรู้ไม่ครบถ้วนของผู้ถูกบังคับใช้ การมีกฎหมายหลายฉบับให้อำนาจหน่วยงานในการกำกับจึงมีทั้งผลดีและสร้างอุปสรรคต่อการส่งเสริม RAI เช่นเดียวกัน

3. การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของภาคเกษตร

ในการจะพัฒนาภาคเกษตรให้สอดคล้องกับหลักการ RAI จำเป็นต้องวิเคราะห์ SWOT และ TOWS เพื่อให้สามารถมองกลยุทธ์ที่จะนำมาใช้กับการพัฒนาภาคเกษตรให้เกิดความยั่งยืน ในการวิเคราะห์มีข้อจำกัดในมิติของเวลาอยู่บ้างโดยการวิเคราะห์ใช้ข้อมูลปัจจุบันแต่ผลจะนำไปใช้ในอนาคตซึ่งสภาวะแวดล้อมอาจมีการเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตาม หากผลการวิเคราะห์ได้ถูกนำไปใช้ในระยะเวลาไม่ห่างกันมากนักก็จะเป็นประโยชน์อย่างมาก

1) จุดแข็ง (Strength; S)

S1 สินค้าจากประเทศไทยมีคุณภาพปลอดภัยด้านอาหารโดยมีระบบควบคุมคุณภาพที่เข้มแข็งทำให้เป็นที่สนใจของต่างชาติที่จะมาลงทุน

S2 ผู้ประกอบการไทยมีศักยภาพในการลงทุนทั้งภายในประเทศและไปลงทุนในต่างประเทศ

S3 อุตสาหกรรมการแปรรูปสินค้าเกษตรมีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย

S4 เกษตรกรมีความสามารถและมีทักษะ

S5 มีการรวมกลุ่มของภาคเอกชนในรูปสมาคมสินค้าเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและร่วมกันแก้ปัญหา

S6 ภาครัฐให้ความสนใจส่งเสริมผู้ประกอบการรายย่อย

S7 มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการกับภาคเอกชนรายใหญ่ในรูปสมาคมการค้า

S8 การประสานความร่วมมือระหว่างประเทศเป็นอย่างดี เช่น FAO, EU Commission

2) จุดอ่อน (Weakness; W)

W1 มีระเบียบข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก ทำให้ขั้นตอนยุ่งยากและสร้างความสับสน ให้กับนักลงทุนต่างชาติ เช่น กฎหมายการลงทุน กฎหมายโรงงาน กฎหมายการถือครองที่ดิน กฎหมายแรงงาน กฎหมายภาษี เป็นต้น

W2 ผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมโดยเฉพาะในกรณีเกษตรกรและผู้ประกอบการรายย่อย

W3 ขาดแคลนแรงงานและมีต้นทุนแรงงานสูง

W4 ผู้ประกอบการขนาดเล็กยังไม่เข้มแข็ง ต้องการการพัฒนาธุรกิจ และยังมีความเสี่ยง มีข้อจำกัดในด้านการผลิต การตลาด ต้องการเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อให้ได้ผลผลิตตามมาตรฐาน

W5 ระบบการตรวจสอบย้อนกลับยังไม่สามารถทำได้ทุกสินค้าโดยเฉพาะในพืช

W6 มีค่าใช้จ่ายสูงในการติดตั้งและปรับใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ รวมทั้งนวัตกรรม เป็นภาระต่อผู้ประกอบการ

3) โอกาส (Opportunity; O)

O1 นโยบายของรัฐให้ความสำคัญกับนักลงทุนทั้งไทยและต่างชาติในอุตสาหกรรมอาหารผ่านทางหน่วยงานที่เกี่ยวของ

O2 ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโลกเป็นผลให้ผู้ประกอบการขยายการลงทุนไปยังประเทศอื่นที่มีศักยภาพเพื่อตอบสนองความต้องการสินค้าเกษตรที่เพิ่มขึ้นในตลาดโลก

O3 ผู้ประกอบการรายใหญ่มีการแสวงหาแหล่งผลิตและตลาดใหม่ในต่างประเทศ

O4 มีความร่วมมือในภูมิภาคอาเซียนและการเจรจาความตกลงการค้าและการลงทุนทวิภาคีและพหุภาคี เช่น FTA, FAO, EU เปิดโอกาสให้มีการลงทุนและร่วมทุน

O5 มีความพร้อมของระบบโลจิสติกส์และโครงสร้างพื้นฐานจูงใจให้นักลงทุนต่างชาติมาลงทุน

4) อุปสรรค (Threat; T)

T1 มีระเบียบข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้าและการลงทุนในแต่ละประเทศแตกต่างกันทั้งประเทศในอาเซียนและประเทศที่พัฒนาแล้ว ในบางประเทศมีความซับซ้อนระหว่างหน่วยงานกลางและหน่วยงานท้องถิ่น ทำให้มีขั้นตอนยุ่งยากและสร้างความสับสนให้กับนักลงทุน

T2 มีการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ รวมทั้งนวัตกรรม ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนเครื่องจักรอุปกรณ์

T3 ปัญหาการค้ามนุษย์เป็นอุปสรรคที่ประเทศผู้นำเข้านำมาใช้ และเป็นมาตรการที่ใช้ปฏิเสธการนำเข้าสินค้าจากประเทศไทย

4. การวิเคราะห์ TOWS

1) กลยุทธ์เชิงรุก (S-O) ใช้จุดแข็งและโอกาสสร้างกลยุทธ์เชิงรุก

กลยุทธ์เชิงรุกที่ 1 (S1,2,3,6:O1,3) การส่งเสริมการลงทุนในต่างประเทศ หาช่องทางการลงทุนให้กับนักลงทุนไทยในประเทศต่างๆ ให้มีการส่งออกไปยังตลาดใหม่ๆ ซึ่งผู้ประกอบการบางรายได้ดำเนินการแล้ว และควรมีความหลากหลายของผลิตภัณฑ์สินค้าเกษตรโดยเฉพาะสินค้ามี

มูลค่าเพิ่ม ผู้ประกอบการบางรายร่วมมือกับประเทศปลายทางผลิตในลักษณะที่มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากเศษเหลือให้มีของเสียเป็นศูนย์ (zero waste) ซึ่งเป็นไปตามองค์กรระหว่างประเทศที่ให้ความสำคัญต่อสภาพภูมิอากาศ ส่งเสริมในด้านของความสมดุลระบบนิเวศน์ (ecosystem)

กลยุทธ์เชิงรุกที่ 2 (S3,4,5:O7) การลงทุนและการร่วมทุนกับต่างประเทศ เพื่อพัฒนาภาคเกษตรและระบบอาหารในประเทศไทย นักลงทุนไทยควรร่วมทุนกับต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้วเพื่อยกระดับสินค้าเกษตรของไทยและยังมีโอกาสพัฒนาเทคโนโลยี

กลยุทธ์เชิงรุกที่ 3 (S1:O1,3) การพัฒนาภาคเกษตรเน้นอาหารปลอดภัย การส่งเสริมเกษตรกรและผู้ประกอบการทั้งคนไทยและนักลงทุนต่างชาติให้คำนึงถึงการผลิตอาหารปลอดภัยจะสอดคล้องกับหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบต่อภาคเกษตรและระบบอาหารซึ่งจะทำให้เกิดความยั่งยืน การเน้นเกษตรอินทรีย์มีหลักการคนละแบบกับอาหารปลอดภัย การทำเกษตรอินทรีย์จะมีข้อกำหนดและมาตรฐานที่มากกว่า ทำให้มีต้นทุนสูงมาก การพิจารณาว่าเกษตรอินทรีย์เป็นทางเลือกและทางรอดในยุทธศาสตร์ภาคเกษตร รัฐควรมีการนำร่องโดยแสดงต้นทุน รายได้สุทธิในผลผลิตแต่ละชนิดให้ชัดเจน และหากเกษตรกรรายใดต้องการทำเกษตรอินทรีย์ รัฐสามารถสนับสนุนบางรายการของต้นทุนการผลิตได้หรือไม่ อย่างไร หรือจะเป็นการสมทบรายได้ให้เกษตรกรรายที่หันมาปรับเปลี่ยนผลผลิตให้เป็นเกษตรอินทรีย์

กลยุทธ์เชิงรุกที่ 4 (S2,6:O1) การส่งเสริมผู้ประกอบการรายย่อย เกษตรกรที่มีศักยภาพในแง่ของการลงทุนควรเปลี่ยนตัวเองเป็นผู้ประกอบการ โดยจะมีการจัดการผลผลิตให้สามารถเพิ่มรายได้ให้มากขึ้น เช่น การบรรจุหีบห่อให้เกิดการสูญเสียระหว่างทางเป็นเปอร์เซ็นต์น้อยที่สุด ในกรณีเกษตรกรรายย่อยยังไม่มีศักยภาพในการลงทุน รัฐควรพัฒนาการประกอบการเชิงธุรกิจชุมชน โดยหน่วยงานของรัฐทำหน้าที่ดูแลให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม ตลอดจนสนับสนุนด้านเทคโนโลยีและการผลิตที่ได้มาตรฐาน

2) กลยุทธ์เชิงป้องกัน (S-T) ใช้จุดแข็งลดภัยคุกคามที่เกิดขึ้น

กลยุทธ์เชิงป้องกันที่ 1 (S2,5:T2,3) การทบทวนกฎหมาย กฎระเบียบทางการค้าและการลงทุนของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ให้เหมาะสมกับบริบทในปัจจุบัน เพื่อให้มีความยุติธรรมกับผู้ประกอบการคนไทย รับฟังปัญหาและหาทางแก้ไขร่วมกัน เช่น การถือหุ้น การออกเสียง การเป็นนิติบุคคลไทย การเสียภาษี การประกอบธุรกิจของนักลงทุนต่างชาติ การถือครองที่ดิน นอกจากนี้ ภาครัฐต้องเข้มงวดการใช้กฎหมาย พร้อมกับส่งเสริมให้ผู้ประกอบการสามารถปฏิบัติตามกฎหมายได้โดยไม่เพิ่มต้นทุนให้ผู้ประกอบการมากเกินไป

กลยุทธ์เชิงป้องกันที่ 2 (S2,5:T3) การใช้กฎหมายลดปัญหาการค้ามนุษย์ในอุตสาหกรรมเกษตร รัฐมีการดำเนินการแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ โดยมีกฎหมายที่นำมาบังคับใช้และมีการดำเนินการที่ชัดเจน

3) กลยุทธ์เชิงแก้ไข (W-O) ใช้โอกาสแก้ไขจุดอ่อน

กลยุทธ์เชิงแก้ไขที่ 1 (W5:O1) **พัฒนาระบบตรวจสอบย้อนกลับสินค้าเกษตรตามมาตรฐานสากล** เพื่อให้มีความปลอดภัยในการผลิตที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ควรทำให้เป็นระบบ จะทำให้ย้อนกลับจากปลายน้ำไปต้นน้ำ บริษัทรายใหญ่ เช่น บริษัทน้ำตาลได้ดำเนินการไปแล้วในการส่งเสริมเกษตรกรปลูกอ้อยบริเวณพื้นที่รอบโรงงานน้ำตาลที่สามารถควบคุมดูแลและสะดวกในการขนส่งอ้อยมายังโรงงานโดยไม่ทำให้สูญเสียความหวาน เกษตรกรจะไม่ถูกกดราคา บริษัทมีการจัดทำข้อมูลพิกัดลงลึกถึงแต่ละแปลงของเกษตรกรแต่ละราย เช่น พื้นที่กี่ไร่ ลักษณะของดิน การให้น้ำกี่ครั้ง ใส่ปุ๋ยที่เหมาะสมกับดิน เป็นต้น จะเป็นข้อมูลรายปีซึ่งต้องใช้ระยะเวลา 5-10 ปี ประเทศไทยควรเริ่มดำเนินการได้แล้ว ต้องมีหน่วยงานหลักซึ่งควรจะเป็นกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ การทำโซนนิ่งของกรมพัฒนาที่ดินไม่ได้ลงลึกในรายละเอียดของข้อมูลต่างๆแสดงเฉพาะคุณสมบัติของดินที่เหมาะสมในการปลูกพืชเท่านั้น

กลยุทธ์เชิงแก้ไขที่ 2 (W3:O4) การจัดการด้านแรงงาน แก้ไขการขาดแคลนแรงงานด้วยความร่วมมือในระดับภูมิภาค ประสานการใช้แรงงานต่างด้าวให้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบการจ้างแรงงานต่างด้าวตามกฎหมายแรงงาน และนำ พ.ร.ก. มาบังคับใช้ รัฐควรให้มีการฝึกอบรมการใช้เทคโนโลยีมาทดแทนแรงงานภาคเกษตร ในระยะยาวจะเกิดปัญหาการแย่งแรงงาน โดยเฉพาะการใช้แรงงานพม่ากับประเทศจีนซึ่งรัฐควรมีการวางแผนการบริหารจัดการล่วงหน้าก่อนที่ปัญหาจะเกิด

กลยุทธ์เชิงแก้ไขที่ 3 (W4:O1,3,4,5) สร้างเสริมความเข้มแข็งของผู้ประกอบการรายเล็ก กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีแผนงานในการสร้างความสามารถเชิงธุรกิจเกษตรให้แก่ชุมชน วิสาหกิจชุมชน สถาบันอาหารให้ความสำคัญแก่ SMEs ซึ่งหน่วยงานของรัฐควรมีบทบาทสนับสนุนในกรณีที่สามารถส่งออก ใช้ประโยชน์จากความร่วมมือระดับภูมิภาคในการพัฒนาตลาดรองรับผลผลิต ระบบโลจิสติกส์และโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมเป็นปัจจัยส่งเสริมการพัฒนาความสามารถของผู้ประกอบการรายเล็ก

กลยุทธ์เชิงแก้ไขที่ 4 (W2:O1,5) ความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการบูรณาการเป็นคณะทำงานเพื่อร่วมกันทำงานพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรและระบบ

อาหารให้มีความยั่งยืนในด้านการผลิต การควบคุมคุณภาพ และการตลาด ร่วมมือกับภาคเอกชนผ่านสมาคมตัวแทนผู้ประกอบการซึ่งมีความสามารถเข้าถึงข้อมูลด้านการผลิตและการตลาด

4) กลยุทธ์เชิงตั้งรับ (W-T) ลดจุดอ่อนและเลี่ยงภัยคุกคาม

กลยุทธ์เชิงตั้งรับที่ 1 (W4:T2) สร้างความเข้มแข็งให้เกษตรกร ในการแก้ไขปัญหาให้กับเกษตรกรด้วยการปกป้องเกษตรกรนั้น ควรเปลี่ยนเป้าประสงค์ใหม่ให้เป็นจะดำเนินการอย่างไรที่จะทำให้เกษตรกรเข้มแข็ง ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือกับทุกภาคส่วนทั้งรัฐและเอกชน โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมดต้องมีเป้าหมายเดียวกันและให้เป็นเป้าหมายที่สำคัญที่สุด วางแนวทางปฏิบัติทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยมีการรายงานผลต่อต้นสังกัดของแต่ละหน่วยงาน นำเสนอต่อรัฐบาลถึงปัญหาที่จะต้องแก้ไขตามลำดับความสำคัญก่อนหลัง ผลการแก้ไขเป็นอย่างไร ทำได้หรือไม่ หรือดำเนินการไปแล้วกลับมีปัญหาเพิ่มขึ้นในเรื่องใดอีก เกษตรกรไทยยังต้องการการพัฒนาและส่งเสริมการทำธุรกิจให้เข้มแข็ง ประเด็นที่ควรหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดขึ้น คือ หากเป็นการผลิตเพื่อส่งออกต้องผลิตให้ได้มาตรฐาน ลดโอกาสที่จะถูกปฏิเสธนำเข้าจากประเทศปลายทางตามระเบียบการค้า

5. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วน ประกอบด้วย หลักการ RAI กฎหมายของประเทศไทย และการวิเคราะห์ SWOT และ TOWS ของภาคเกษตร นำไปสู่ข้อเสนอแนะเพื่อให้ทั้ง 3 ส่วนได้แก้ปัญหาและสามารถมีการดำเนินการให้สอดคล้องร่วมกัน ดังนี้

5.1 ด้านกฎหมายในการรองรับนักลงทุนต่างชาติ

5.1.1 พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 เป็นกฎหมายแม่บทในการควบคุมการลงทุนของคนต่างด้าวในประเทศ กฎหมายดังกล่าวมีบทบัญญัติที่มีความสำคัญ 2 ประการคือ (1) กำหนดนิยามของบริษัทต่างด้าว และ (2) กำหนดประเภทธุรกิจที่ห้ามคนต่างด้าวเข้ามาประกอบกิจการ กฎหมายนี้มีปัญหาในเรื่องนิยามของคนต่างด้าว การพิจารณาสัญชาติของบริษัทเพียงแต่จากสัดส่วนการถือครองหุ้นโดยตรง การนิยามของคนต่างด้าวที่ไม่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ ทำให้ทุนต่างชาติจำนวนมากเข้ามาประกอบธุรกิจในฐานะนิติบุคคลไทย ทำให้การบังคับใช้กฎหมายไม่มีประสิทธิภาพ เพราะบัญญัติกฎหมายไว้เข้มงวด ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าวยังมีผลกระทบที่เกิดขึ้น คือ นิติบุคคลที่มีต่างด้าวเป็นผู้ถือหุ้นและมีอำนาจควบคุมกิจการ โดยมีสัดส่วนการถือครองหุ้นไม่เกินกึ่งหนึ่งของหุ้นทั้งหมด นิติบุคคลนั้นก็มีฐานะที่เป็นนิติบุคคลไทยแล้ว ทำให้นักลงทุนต่างชาติ

สามารถลงทุนในกิจการที่ต้องห้ามได้ รวมทั้งการซื้อขายที่ดิน และอสังหาริมทรัพย์ จึงควรมีการแก้ไขผลกระทบเชิงลบและมีการเตรียมพร้อมให้มากขึ้น

5.1.2 กฎหมายการกำหนดสัญชาตินิติบุคคล ไม่มีกฎหมายที่แน่นอนในการกำหนดสัญชาตินิติบุคคล ทำให้ต่างชาติสามารถจัดตั้งนิติบุคคลไทยในลักษณะนอมินี (nominee) รัฐควรมีการแก้ปัญหาที่ชัดเจนในแง่มุมของกฎหมาย

5.1.3 พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน โดยคนต่างชาติสามารถถือครองที่ดินมากกว่าที่กำหนดไว้ ทั้งโดยชอบด้วยกฎหมายและโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ทั้งผ่านการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลไทยที่ทำให้มีอำนาจในการครอบงำบริษัท นอกจากนี้ การแปลงสัญชาติโดยการถือสัญชาติตามสามีหรือภรรยาที่จดทะเบียนโดยชอบต่อมาหย่าขาดจากกัน คนต่างชาติจะยังคงถือสัญชาติไทยได้อยู่ต่อไป จึงควรมีการจัดการที่ถูกต้องกับสภาพความเป็นจริงและมีความเป็นธรรมกับนักลงทุนคนไทย

5.1.4 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเสียภาษีอากรของคนต่างชาติรวมทั้งการเลี่ยงภาษีโดยชอบด้วยกฎหมาย นักลงทุนคนต่างชาติได้รับการยกเว้นภาษีในหลากหลายรูปแบบจากการได้รับการส่งเสริมการลงทุน แต่นักลงทุนไทยไม่อาจจะมีคุณสมบัติดังกล่าวได้ เช่น ในเรื่องเพดานเงินทุนที่ต้องไม่ต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งนักลงทุนไทยไม่มีเงินทุนมากโดยเฉพาะผู้ประกอบการ SME จึงควรมีการทบทวนกฎหมายภาษีอากรของนักลงทุนต่างชาติให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน

5.1.5 พระราชบัญญัติสิ่งแวดล้อม พบว่า นักลงทุนต่างชาตินอกจากการใช้ประเทศไทยเป็นฐานการผลิตใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ในส่วนของภาคเกษตรและระบบอาหารมีการใช้สารเคมีในรูปแบบต่างๆ ทั้งในการผลิตและการแปรรูป หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการเข้าตรวจการใช้สารเคมีและผลตกค้างของสารเคมีอย่างสม่ำเสมอโดยไม่แจ้งล่วงหน้า

5.1.6 กฎหมายแรงงาน ปัจจุบันได้มีการหลีกเลี่ยงกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองแรงงานโดยการทำสัญญารับจ้างทำของแทนสัญญาการจ้างแรงงาน เพื่อที่จะไม่มีฐานะเป็นนายจ้างในอันที่จะต้องรับผิดชอบต่อลูกจ้าง จึงควรมีมาตรการให้สอดคล้องกับลักษณะการจ้างแรงงานทั้งแรงงานไทยและแรงงานต่างด้าว

5.1.7 พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม หากไม่มีการกำหนดเขตผังเมืองที่ดีทำให้พื้นที่การเกษตรลดน้อยถอยลงจากการเข้ามาของเขตอุตสาหกรรม และยังมีกรณีที่นักลงทุนต่างชาติ เช่น นักลงทุนจีนได้เข้ามาจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลไทยแล้วทำการกว้านซื้อที่ดินเพื่อทำเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือจำนวนมาก ควรมีการปรับปรุงระเบียบดังกล่าวอาจออกเป็นกฎกระทรวงในแต่ละเรื่อง

5.1.8 พระราชบัญญัติการส่งออกนำเข้า ควรกำหนดให้ผู้ส่งออกสินค้าเกษตรโดยเฉพาะผักและผลไม้ต้องขึ้นทะเบียนเป็นผู้ส่งออก โดยผลิตผลที่ส่งออกต้องมาจากแปลงปลูกที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรที่ดีที่เหมาะสม (Good Agricultural Practices; GAP) และมาจากโรงคัดบรรจุที่ผ่านการรับรองคุณภาพและมาตรฐานตามระบบการผลิตที่ดี (Good Manufacturing Practice; GMP) เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในสินค้าเกษตรส่งออกของไทย นอกจากนี้ ควรกำหนดให้ผลไม้เป็นรายการสินค้าสำคัญที่มีการควบคุมกำกับดูแลปริมาณที่ส่งออกตามพระราชบัญญัติการส่งออก

5.1.9 กฎหมายการขอวีซ่า ขอใบอนุญาตทำงานสำหรับนักลงทุนต่างชาติ ยังใช้เวลานาน มีงานเอกสารจำนวนมาก ต้องแสดงตัวตามเวลาที่กำหนด เป็นอุปสรรคในการทำธุรกิจซึ่งชาวต่างชาติเรียกร้องมาเป็นเวลานานให้ปรับปรุงในส่วนนี้

5.1.10 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคม นักลงทุนต่างชาติต้องการให้ประเทศไทยพัฒนาการขนส่งระบบรางให้รวดเร็ว ซึ่งมีผลต่อต้นทุนการขนส่ง

5.2 ด้านการพัฒนาภาคเกษตร

5.2.1 แนวคิดเรื่องการลงทุนที่มีความรับผิดชอบ รัฐต้องมีกลไกเพื่อให้เกิดความแน่ใจว่าโอกาสในการรับการลงทุนจะทำให้เกษตรกรได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง เกษตรกรยังไม่สามารถแข่งขันได้กับนักลงทุนต่างชาติที่มีเงินทุนมหาศาล นักลงทุนต่างชาติมีแนวโน้มที่จะแสวงหาผลประโยชน์โดยการเอาเปรียบเกษตรกร

5.2.2 ประเด็นการกระจายอาหาร ประชากรจำนวนมากยังไม่สามารถเข้าถึงอาหารและเผชิญกับความไม่มั่นคงทางอาหาร ซึ่งปัญหาไม่ได้อยู่ที่การขาดแคลนแต่เป็นเรื่องการกระจายให้ทั่วถึง รัฐต้องมีนโยบายที่ปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้มีการกระจายอาหารอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ

5.2.3 ประเด็นเรื่องความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่ละหน่วยงานมีเป้าประสงค์ที่อาจไม่สอดคล้องกัน รัฐจึงควรตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างหน่วยงานในการกำหนดแผนการดำเนินการ ตัวชี้วัด เพื่อให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน

5.2.4 การพิจารณาแนวทางการทำสินค้าเกษตรของประเทศไทยว่าควรอยู่ในลักษณะใดและอย่างไร โดยภาครัฐต้องนำมาพิจารณาร่วมกันกับภาคเอกชน โดยเฉพาะเกษตรกร จึงควรมีการจัดระเบียบตั้งแต่เรื่องสัญญาการซื้อขาย บริษัทตัวแทน การขนส่งสินค้าควรจะเป็นบริษัทไทยที่ต้องขนส่งหรือไม่ การควบคุมคุณภาพสินค้าไม่ใช่เพียงแค่คัดสินค้าที่มีคุณภาพส่งออกต่างประเทศแต่สินค้าไม่ดีอยู่ในประเทศ

5.2.5 ความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีการบูรณาการเป็น

คณะทำงานเพื่อร่วมกันทำงานพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรและระบบอาหารให้มีความยั่งยืนในด้านการผลิต การแปรรูป การควบคุมคุณภาพ พัฒนาระบบตรวจสอบย้อนกลับสินค้าเกษตรตามมาตรฐานสากล เพื่อให้มีความปลอดภัยในการผลิตที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

5.3 ด้านเกษตรกรและผู้ประกอบการรายย่อย

5.3.1 เกษตรกรคือนักลงทุนส่วนใหญ่ของประเทศ การดำเนินนโยบายที่ส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงและความยั่งยืนทางการเกษตรและระบบอาหารจะดำเนินการให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต้องพิจารณาทั้งห่วงโซ่อุปทาน (supply chain) สำหรับโซ่การผลิต คือ เกษตรกร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีการจัดทำแผนบูรณาการร่วมกันและต้องมีการติดตามประเมินผลเป็นระยะ รวมทั้งยังต้องพิจารณาประเด็นของพื้นที่และลักษณะเฉพาะของครัวเรือนและชุมชนด้วย

5.3.2 ส่งเสริมผู้ประกอบการรายย่อย มีแผนงานในการสร้างความสามารถเชิงธุรกิจเกษตร สนับสนุนด้านเทคโนโลยีและการผลิตที่ได้มาตรฐานให้แก่ชุมชน วิสาหกิจชุมชน และ SMEs หน่วยงานของรัฐควรมีบทบาทสนับสนุนในกรณีที่สามารถส่งออก ใช้ประโยชน์จากความร่วมมือระดับภูมิภาคในการพัฒนาตลาดรองรับผลผลิต

5.3.3 กรณีผลไม้ล้งจีน ภาครัฐควรให้การสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนให้กับผู้ประกอบการรายย่อยในการดำเนินธุรกิจเพื่อลดการผูกขาดของล้งจีน ภาครัฐควรสนับสนุนให้มีการทำสัญญาที่เป็นธรรมแก่ทั้งสองฝ่าย ภาครัฐควรจัดระเบียบฐานข้อมูลจำนวนผู้ประกอบการผลไม้ในแต่ละจังหวัด มีรายชื่อแยกตามประเภทผลไม้ แยกเป็นทุนจีน บริษัทร่วมทุน และบริษัทไทย ข้อมูลที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่ตรงกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ต้องมีการบริหารจัดการปริมาณผลผลิตของผลไม้ทั้งประเทศ ต้องมีการกำหนดสัดส่วนการจำหน่ายผลผลิตผลไม้

สรุป

การพัฒนาภาคเกษตรของประเทศไทยให้สอดคล้องกับหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบเกษตรและอาหารซึ่งเกี่ยวข้องกับกฎหมายหลายหน่วยงาน โดยการวิเคราะห์ SWOT และ TOWS จะทำให้ทราบปัญหาและกลยุทธ์ของภาคเกษตรที่ชัดเจนในมิติต่างๆ เช่น **การส่งเสริมการลงทุนในต่างประเทศ การลงทุนและการร่วมทุนกับต่างประเทศ การพัฒนาภาคเกษตรเน้นอาหารปลอดภัย การส่งเสริมผู้ประกอบการรายย่อย การทบทวนการใช้กฎหมายลดปัญหาการค้ามนุษย์ในอุตสาหกรรมเกษตร การพัฒนาระบบตรวจสอบย้อนกลับสินค้าเกษตรตามมาตรฐานสากล การจัดการด้านแรงงาน การสร้างเสริมความเข้มแข็งของผู้ประกอบการรายเล็ก ความร่วมมือระหว่าง**

รัฐและเอกชน และการสร้างความเข้มแข็งให้เกษตรกร เมื่อนำมาศึกษาร่วมกับประเด็นด้านกฎหมายที่จะรองรับหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบเกษตรและอาหาร จะได้ข้อเสนอแนะที่นำไปใช้ในการพัฒนาภาคเกษตรและกฎหมายของประเทศไทยให้เหมาะสมสอดคล้องกับหลักการลงทุนอย่างรับผิดชอบระบบการเกษตรและอาหารแห่งสหประชาชาติ ในด้านกฎหมายในการรองรับนักลงทุนต่างชาติ ด้านการพัฒนาภาคเกษตร และด้านเกษตรกรและผู้ประกอบการรายย่อย

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงพาณิชย์. (2561). *ศูนย์ความรู้เพื่อการค้าและการลงทุนกับจีน*. สืบค้นจาก http://www.chineselawclinic.moc.go.th/

กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์. (2562a). *จำนวนนิติบุคคลต่างชาติที่ลงทุนในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2561*. สืบค้นจาก https://www.dbd.go.th/index.php

กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์. (2562b). *สัดส่วนการลงทุนจากต่างประเทศในสาขาเกษตรกรรมของไทย ปี พ.ศ. 2562*. สืบค้นจาก https://www.dbd.go.th/index.php

กรมการค้าระหว่างประเทศ. (2558). *กฎหมายรายสาขาธุรกิจที่จำกัดการเข้าไปลงทุนของนักลงทุนต่างชาติ*. สืบค้นจาก http://www.dft.go.th/th-th/index/

กองความร่วมมือการลงทุนต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน. (2557). *สรุปภาวะการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศในประเทศไทย ปี 2557*. สืบค้นจาก https://www.boi.go.th/upload/content/รายงานสรุปภาวะการลงทุนรายครึ่งปี%202557%20เดือนมกราคม-มิถุนายน_45422.pdf

กรุงเทพธุรกิจออนไลน์. (2557). *จีนสนแปรรูปสินค้าเกษตร ผนึกไทยร่วมมือทางธุรกิจ*. สืบค้นจาก http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/business/business/ 20140805/597044/จีนสนแปรรูปสินค้าเกษตร-ผนึกไทยร่วมมือทางธุรกิจ.html

คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข. (2556). *กรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. 126 หน้า.

เติมธรรม สิทธิเลิศ. (2558). *เขตเศรษฐกิจพิเศษไทย 5 จังหวัด 6 พื้นที่ เพื่อรองรับ AEC*. สืบค้นจาก http://www.aseanthai.net

ทัศนีย์ เหมือนแก้ว. (2557). *การวิเคราะห์หลักการลงทุนภาคการเกษตรอย่างรับผิดชอบ (Responsible Agriculture Investment: RAI) เพื่อเตรียมความพร้อมด้านนโยบายรองรับการลงทุนภาคการเกษตรของประเทศไทย*. รายงานนักศึกษาสถาบันพระปกเกล้า.

"พระราชกฤษฎีกากำหนดงานในอาชีพและวิชาชีพที่ห้ามคนต่างด้าวทำ พ.ศ. ๒๕๒๒". ใน *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่มที่ 96 ตอนที่ 80 ฉบับพิเศษ วันที่ 14 พฤษภาคม 2522

"พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. ๒๕๒๐". ใน *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่มที่ 94 ตอนที่ 38 ฉบับพิเศษ วันที่ 4 พฤษภาคม 2520

ศูนย์บริการข้อมูลเศรษฐกิจระหว่างประเทศ. (2557). *การลงทุนที่รับผิดชอบในสาขาเกษตร: เส้นทางของไทย.* สืบค้นจาก http://www.mfa.go.th/business/contents/files/cooperation-20120412-155815-782253.doc.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สานักนายกรัฐมนตรี. (2559). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔.* สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422

Dunning, J.H. (1993). *The Globalization of Business.* London: Routledge. 467 p.

FAO. (2014). *Principles for Responsible Investment in Agriculture and Food Systems.* Retrieved from http://www.fao.org.

Fiedler, Y. & Karlsson, J. (2016). *Home Country Measures that Promote Responsible Foreign Agriculture.* Retrieved from http://www.fao.org/3/a-i5802e.pdf

Lall, S. & Streeten, P. (1977). *Foreign Investment, Transnationals and Developing Countries*. UK: Palgrave Macmillan. 280 p.

Vernon, R. (1996). International Investment and International Trade in the Product Life Cycle. *The Quarterly Journal of Economics, 80*(2); pp. 190-207.

World Trade Atlas. (2018). *GIEWS - Global Information and Early Warning System*. Retrieved from http://www.fao.org/giews/countrybrief/